

Obóz wędrowny formą edukacji i wychowania plenerowego (zielona szkoła na turystycznym szlaku)¹

Artur Bosek, Przemysław Płoskonka

Abstrakt. Niniejsze opracowanie obrazuje pogląd autorów, iż możliwa, a nawet wskazana jest organizacja zielonych szkół w postaci obozów wędrownych – jednej z form turystyki kwalifikowanej. W artykule – opierając się na własnych spostrzeżeniach oraz wykorzystując opinie i doświadczenia kilku pedagogów zajmujących się badaniami nad turystyką dzieci i młodzieży szkolnej – przedstawiono korzyści edukacyjno-wychowawcze, jakich może dostarczyć uczniom udział w dobrze zorganizowanym i przeprowadzonym obozie wędrownym. Artykuł kierowany jest więc przede wszystkim do nauczycieli i wychowawców organizujących lub zamierzających podjąć się organizacji zielonych szkół lub innych form turystyczno-krajoznawczych.

Słowa kluczowe: wychowanie plenerowe, obóz wędrowny, zielona szkoła

Abstract. Hiking as a form of open-air education and upbringing (green school on the tourist trail). This case study illustrates the authors' view that it is not only possible, but advisable to organize green schools in the form of itinerant camps – being one of the many forms of qualified tourism or even advisable green schools is an organization in the form of itinerant camps – one of the forms of tourism. The article – based on the authors' own observations and resorting to opinions and experience of several educators who have been researching tourism of children and adolescents – shows the educational and upbringing benefits that can be provided by a well-organized and well-conducted itinerant camp. The article is therefore aimed, first of all, at teachers who organize or plan to organize green schools or other forms of tourism and sightseeing.

Keywords: outdoor education, hiking, green school

Wprowadzenie

Plener jest od dawna terenem zainteresowania wielu dziedzin odwołujących się do edukacji i wychowania – jako miejsce, gdzie system dydaktyczny łączy się ze środowiskiem naturalnym, a zajęcia realizowane w plenerze są atrakcyjną formą wychowawczą i prowadzą do wszechstronnego rozwoju dzieci i młodzieży, a także, poprzez bezpośredni kontakt z przyrodą, sprzyjają wypoczynkowi i poprawie stanu ich zdrowia. Synteza dydaktyki i pleneru zaowocowała więc wprowadzeniem do procesu edukacyjnego tzw. zielonych szkół aby, poprzez wykorzystywane w czasie ich trwania metody dydaktyczne – inne niż te stosowane w szkolnych

¹ Pracę wykonano w ramach projektu badawczego Akademii Wychowania Fizycznego w Warszawie – DM-15 – finansowanego przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego

salach – oraz pobyt w środowisku o korzystnych dla organizmu bodźcach dostarczać uczniom maksymalnych korzyści.

Transformacja ustrojowa oraz postępująca globalizacja poczyniły jednak wiele zmian, które wpłynęły również na działalność szkół w zakresie organizowania przez nie turystyki i krajoznawstwa – w tym także zielonych szkół. Obecnie ich organizację i realizację coraz częściej zleca się wyspecjalizowanym, w turystyce dzieci i młodzieży, firmom. Jednak analiza oferowanych przez nie programów zielonych szkół pokazuje, że w większości przypadków forma ta – organizowana i prowadzona tak, jak proponuje większość biur – nie spełnia wielu funkcji, których realizację miała i powinna umożliwiać. Optymalnym rozwiązaniem wydaje się być zatem organizacja zielonych szkół w trybie niestacjonarnym – w formie obozów wędrownych lub wędrowek wielodniowych, dzisiaj nieco zapomnianych i praktycznie nieoferowanych przez biura podróży, które – w przeciwieństwie do większości obecnie proponowanych programów – poza tym, że realizują zadania programowo związane z wychowaniem fizycznym i zdrowotnym, zapewniają także stały i bezpośredni kontakt ze środowiskiem przyrodniczym, dostarczając przez to zintegrowanych korzyści ich uczestnikom.

Rola zielonej szkoły w procesie edukacyjno-wychowawczym i promocji zdrowia

Współczesny rozwój cywilizacji nie wpływa – niestety – korzystnie na profilaktykę zdrowotną i utrwalać prawidłowych wzorców zdrowego stylu życia – zwłaszcza wśród dzieci i młodzieży ze środowisk miejskich. Zjawiskiem niepokojącym – jak zauważa Łobożewicz (1983) – jest dzisiaj ciągle odchodzenie człowieka od przyrody. A izolując się od środowiska naturalnego i wpływu – mających pozytywne działanie na organizm ludzki – niektórych jego czynników, człowiek nie tylko działa przeciw instyktowi samozachowawczemu, ale też dobrowolnie rezygnuje z odbioru różnorodnych bodźców fizycznych, zdolnych wywoływać korzystne dla zdrowia reakcje ruchowe, intelektualne i emocjonalne. Zanika przez to cały zespół nawyków zbędnych w warunkach życia miejskiego, gdzie koncentrują się szkodliwe dla zdrowia czynniki, które powodują zmiany w intensywności procesów fizjologicznych i psychicznych. Wzrasta – w związku z tym – liczba ludzi z otyłością i wadami układu ruchu, szerzą się choroby cywilizacyjne – w tym choroby nerwicowe, tracą intensywność doznania zmysłowe wzroku i słuchu, ulega zatraceniu zdolność orientacji przestrzennej oraz maleje odporność organizmu na działanie wszelkich czynników zewnętrznych. Denek (2007) oraz Drogosz (2009) zauważają ponadto, że środowisko, w którym obecnie dorastają dzieci i młodzież oraz warunki, z jakimi spotykają się w szkołach w ciągu całego roku, również nie sprzyjają ich rozwojowi. Wielu z nich narażonych jest na bodźce stresowe w postaci coraz większych oczekiwań rodziców czy nadmiaru prac domowych, a także na – spowodowany rozwijającą się mechanizacją i komputeryzacją – niedobór aktywności ruchowej i brak kontaktu ze środowiskiem przyrodniczym o pożądanym dla zdrowia i wypoczynku walorach. Nie jest to korzystne zarówno dla ich rozwoju fizycznego, jak i psychicznego.

Pewnego rodzaju antidotum na niedogodne warunki kształcenia oraz przemęczenie psychiczne, spowodowane rytmem życia szkolnego – odbiegającym od właściwego dla młodego organizmu, są wyjazdy na tzw. zielone szkoły. Idea ich organizacji sięga początków XX wieku – pierwszych lat powojennych, kiedy, z uwagi na charakterystyczny dla ówczesnego okresu zły stan zdrowia dzieci i młodzieży, spowodowany w wielu przypadkach biedą

i niedożywieniem, zaczęto szukać recepty na jego poprawę i prewencję przeciw wystąpieniu u nich chorób wynikających z przebywania w złych warunkach bytowych. Takie osoby kierowano wówczas do tzw. prewentoriów – ośrodków leczniczych zlokalizowanych w środowisku czystym ekologicznie i obfitującym w walory przyrodnicze. Głównym celem pobytu uczniów w prewentoriach była poprawa ich stanu zdrowia oraz zahartowanie, a więc uodpornienie dzieci i młodzieży ze zmniejszoną odpornością na niekorzystne bodźce środowiskowe. Oprócz profilaktyki zdrowotnej, w prewentoriach prowadzono jednocześnie działalność pedagogiczną oraz – w ramach obowiązku szkolnego – zajęcia dydaktyczne, w tym edukację fizyczną, dzięki czemu dzieci i młodzież miały zapewnione optymalne warunki do rozwoju osobowości (Denek, Hyżak 2005, Denek 2007).

Zielone szkoły wspólnie

Dzisiaj warunki i sposób organizacji tzw. zielonych szkół – jako jednej z form krajoznawstwa i turystyki organizowanej przez szkoły – reguluje Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu do Ustawy o systemie oświaty. Zieloną szkołą określono w nim, jako imprezę wyjazdową – związaną z realizacją programu nauczania². W praktyce powinno to oznaczać śródroczne kilkudniowe wyjazdy całej klasy wraz z nauczycielami do miejsc o walorach wypoczynkowych, gdzie nie występują szkodliwe dla zdrowia organizmu czynniki. Ale wyprowadzenie zajęć w teren ma za założenia – oprócz odprężenia psychofizycznego, poprawy stanu zdrowia i ogólnej sprawności fizycznej dzieci i młodzieży – spełniać także funkcję edukacyjno-wychowawczą. Zielone szkoły powinny zatem – przez zniesienie barier oddzielających myślenie od działania i nauczanie od wychowania – stać się polem do holistycznego podejścia do procesu edukacji, a pozbawiony czasowych ograniczeń program zielonych szkół oraz bezpośredni kontakt ze środowiskiem – zwłaszcza przyrodniczym – powinien, poprzez zbliżenie ucznia do przedmiotu poznania i umożliwienie mu jego obserwacji, przeżywania i doświadczania, stworzyć warunki do efektywniejszej realizacji celów edukacyjno-wychowawczych (Drogosz 2009).

Pomimo wielu przedstawionych powyżej korzyści, zielone szkoły nie są wcale łatwym w przygotowaniu i realizacji przedsięwzięciem. Jednak dzięki pojawieniu się na rynku komercyjnej oferty wyspecjalizowanych organizatorów, wyjazdy dzieci i młodzieży na imprezy określane zielonymi szkołami stały się w ostatnich latach niezwykle popularne i coraz chętniej wybierane przez nauczycieli jako forma turystyki i krajoznawstwa. Zalew szkół ofertami ośrodków – skłonnych gościć dzieci i młodzież i organizować im zajęcia – czy też biur podróży proponujących gotowe programy „zielonych imprez”, spowodował bowiem, że wyjazdy na nie są obecnie niemalże nieformalnym obowiązkiem, który każdy nauczyciel musi co najmniej raz w roku zrealizować. Ale w związku z tym, to nie nauczyciele – ich rola w takich sytuacjach ogranicza się najczęściej do wyboru właściwej oferty i sprawowania opieki nad uczestnikami – a właśnie wyspecjalizowane w turystyce dzieci i młodzieży firmy są dzisiaj coraz częściej organizatorami tych wyjazdów. Jednak jako podmioty działające w systemie rynkowym, podlegające zasadom konkurencyjności, siłą rzeczy muszą dostosowywać swą ofertę do, warunkowanych aktualnymi trendami, potrzeb i preferencji dzieci i młodzieży, ale także i ich rodziców,

² Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 8 listopada 2001 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki. Dz. U. Nr 135, poz. 1516

którzy często roszczą sobie prawa do wyboru miejsca pobytu, a niekiedy ingerują też w program zajęć, który ma zostać zrealizowany w trakcie imprezy³. Rodziny, które coraz częściej wyjeżdżają teraz na wycieczki czy wczasy zagraniczne i dzięki temu dysponują większą wiedzą i doświadczeniem turystycznym, mają bowiem coraz wyższe wymagania i oczekują, że nawet na szkolnych wyjazdach ich dzieci spędzą czas w warunkach podobnych do tych, jakie oferowały im miejsca wakacyjnych wojaży. Nie jest to wprawdzie regułą, bo zdarza się też, co znajduje potwierdzenie w słowach niektórych organizatorów szkolnych imprez turystycznych, że zarówno wycieczki, jak i zielone szkoły, są nierzadko wyjazdami niskokosztowymi – zwłaszcza w placówkach publicznych – gdzie, z uwagi na dysproporcje pomiędzy zarobkami rodziców, cenę imprezy dostosowuje się do tych, którzy są w stanie zapłacić najmniej⁴. Niemniej jednak, w wielu przypadkach wymagania rodziców skupiają się właśnie na tym, aby jakość pobytu ich dzieci na zielonej szkole była wysoka, aby mieszkali w przyzwoitych warunkach, nie w schroniskach młodzieżowych, a w pensjonatach, w pokojach z łazienkami. Liczy się także miejsce, gdzie zielona szkoła będzie realizowana – najlepiej, aby był to rejon o wysokiej atrakcyjności turystycznej – oraz interesujący program imprezy.

Organizatorzy wyjazdów oczywiście są w stanie te oczekiwania dzieci i młodzieży spełniać, często jednak kosztem zajęć zawierających elementy edukacyjno-wychowawczego oddziaływania na uczestników, które powinny być realizowane w trakcie wyjazdu.

Obóz wędrowny alternatywą dla stacjonarnej (pobytowej) zielonej szkoły

Obozem wędrownym określa się wędrowkę pieszą lub środkami lokomocji – rowerem, kajakiem, jachtem – z lekkim sprzętem obozowym – namiotami i przyborami kuchennymi, w czasie której jej uczestnicy sami we własnym zakresie sporządzają posiłki i zakładają obóz, jak również organizują zwiedzanie (Łobożewicz 1983).

Przeniesienie programu nauczania w plener i realizowanie go w formie obozu wędrownego daje bardziej efektywne – aniżeli zielona szkoła w postaci pobytowej, stacjonarnej imprezy – rezultaty, jakie powinna spełniać działalność krajoznawczo-turystyczna szkoły. Jak podaje Denek (2007), w trakcie zielonych szkół należy stworzyć uczniom warunki do nabywania takich umiejętności, jak współdziałanie w zespole, budowanie więzi międzyludzkich, podejmowanie indywidualnie i grupowo decyzji, czy rozwiązywanie problemów w kreatywny sposób. Udział w obozie wędrownym – któremu towarzyszą nieprzewidziane zdarzenia i ciągłe zmiany warunków turystycznych – samoczynnie stwarza możliwości nabycia tych umiejętności, a łącząc różne funkcje wychowawcze – będące następstwem zamierzonych do zrealizowania celów – dostarcza uczestnikom także i innych korzyści.

³ W wyniku – wspomnianych już wcześniej – globalnych przemian cywilizacyjnych, na rynku usług pojawiły się nowe trendy, które wywołały wśród dzieci i młodzieży zmianę – warunkujących uczestnictwo w aktywności turystycznej – postaw i preferencji, zmieniając tym samym treści realizowane poprzez wszelkie formy turystyki. Dotychczasowe programy turystycznych imprez szkolnych, utożsamiane przez uczniów z wiejącymi nudą placówkami muzealnymi i nużącym spacerem krajoznawczym po mieście, dzisiaj zastępowane są coraz częściej elementami, które mają spełniać nie tylko funkcję edukacyjną, ale mają przede wszystkim ekscytować uczestników, tym samym stanowiąc dla nich rozrywkę i zabawę – czego od wyjazdowych imprez oczekuje zresztą większość uczniów. Toteż, aby wzbudzić zainteresowanie klientów, programy tzw. zielonych szkół wypełnia się obecnie, m.in. jazdą na quadach czy grą w paintball

⁴ <http://www.wiadomosciturystyczne.pl/index.php?action=artykuly&start=artykul&m=0,58&ID=451>

Do najważniejszych funkcji, które obóz wędrowny powinien spełniać, należy zaliczyć przede wszystkim:

- funkcję wychowania fizycznego i zdrowotnego,
- funkcję wychowania politechnicznego,
- funkcję wychowania moralno-społecznego,
- funkcję wychowania estetycznego.

Poprawnie zorganizowany i przeprowadzony obóz wędrowny, jako jedna z turystyczno-rekreacyjnych form pracy pozalekcyjnej i pozaszkolnej, stwarza o wiele większe – niż inne formy turystyczno-krajoznawcze – możliwości realizacji treści wychowania fizycznego i zdrowotnego. Łobożewicz (1983) podaje, że zdrowotna wartość turystyki, a zatem i obozu, przejawia się w wyrwaniu uczniów z niezdrowego środowiska – zwłaszcza wielkowiejskiego – i wyprowadzeniu w teren biologicznie korzystny dla ich zdrowia i odnowy sił. Teren, jak podaje Pańczyk (2002), oddziałuje bowiem dodatnio – hartująco, kompensacyjnie i terapeutycznie na organizmy dzieci, które dzisiaj większość czasu spędzają w pomieszczeniach zamkniętych. Toteż zaletą zajęć plenerowych, w tym obozu jest uwolnienie ich przede wszystkim od wymuszonej siedzącej pozycji ciała, od stresu wynikającego z natłoku informacji podawanych na zajęciach, szkolnego hałasu i niezbyt zdrowego mikroklimatu sal lekcyjnych.

Należy więc kompensować przemęczenie psychiczne (umysłowe) wypoczynkiem aktywnym realizowanym właśnie w plenerze, czemu doskonale sprzyja udział w obozie wędrownym. Korzystny bioklimat lasów i pól, gór, wybrzeża morskiego czy śródłądowych zbiorników wodnych działa bowiem terapeutycznie, z kolei ruch i wysiłek fizyczny, jako czynnik o ogromnym działaniu zdrowotnym i rozwojowym dla wszystkich sfer wykonywany w takim środowisku, w trakcie wędrówki, przyczynia się do poprawy kondycji psychofizycznej. Marsz, jazda na rowerze czy wiosłowanie w naturalnym terenie (o walorach sprzyjających wypoczynkowi i poprawie zdrowia) poza tym, że zbliża do natury, wpływa także bardzo korzystnie na funkcjonowanie układu krążenia i chroni przed chorobami cywilizacyjnymi, a jednocześnie hartuje. Jednocześnie uodparnia organizm na niekorzystne czynniki środowiskowe, co jest istotnym elementem w procesie wychowania fizycznego i profilaktyce zdrowotnej. Hartująca funkcja zajęć w terenie wynika z obfitości i zmienności bodźców klimatycznych oddziałujących na organizm ludzki, a należy także pamiętać, że uprawianie rekreacji i turystyki w środowisku przyrodniczym pozwala nie tylko na doskonalenie zdolności termoregulacyjnych. W procesie wychowania fizycznego powinno się bowiem hartować nie tylko ciało, ale i ducha – silną wolę, a środkami hartującymi silną wolę są przeciwności losu, które niekiedy należy pokonać podczas obozu wędrownego, np. wiosłując czy jadąc pod wiatr lub w czasie deszczu. Ponadto na wędrówkach trzeba nauczyć się życia w stosunkowo prostych warunkach, wyrobić w sobie samodzielność i odwagę. Obóz wędrowny stwarza zatem warunki do kompleksowego hartowania organizmów dzieci i młodzieży (Łobożewicz 1983, 1988).

Aby jednak obóz stał się naturalną formą aktywnego wypoczynku, a wszelki wysiłek fizyczny wpływał pozytywnie na samopoczucie, nie wystarczy tylko wyprowadzić uczniów w teren biologicznie korzystny dla ich zdrowia i pokonanie danego dystansu. Niekontrolowana aktywność fizyczna może na skutek „przedawkowania” wysiłku doprowadzić do negatywnych efektów. Program obozu powinien zatem uwzględniać właściwe proporcje pomiędzy wysiłkiem a odpoczynkiem. Należy więc przeciwdziałać pośpiesznemu

pokonywaniu – tempo powinno być umiarkowane – poszczególnych etapów, tym samym zapewniając uczestnikom jak najdłuższy kontakt ze środowiskiem przyrodniczym.

Inną niemniej ważną funkcją, którą spełnia obóz wędrowny, jest przyswojenie uczestnikom tzw. kultury technicznej (wychowanie politechniczne), której treścią – jak podaje Denek (1985) – jest wykształcenie wśród dzieci i młodzieży zaradności. Udział w wędrowce umożliwia bowiem poszerzenie, a w niektórych sytuacjach także nabycie wiedzy i umiejętności dotyczących technik obozowych oraz kompetentnego i efektywnego wykorzystania sprzętu turystycznego i urządzeń zgodnie z ich przeznaczeniem. Nierzadko wyzwala także kreatywność, kiedy wobec braku odpowiednich akcesoriów trzeba – mimo wszystko – pokonać trudności, korzystając jedynie z dostępnych zasobów przyrody. Sprzyjają temu proste warunki, w jakich realizowany jest obóz. Dzięki temu uczestnicy uzyskują nowe doświadczenia i zdolności specyficzne dla obozu wędrownego, których zdobycie w innych niż obozowe warunkach byłoby trudne lub wręcz niemożliwe, jak np. zakładanie biwaku, gotowanie na „żywym ogniu”, przewidywanie pogody, orientowanie się w terenie (Lubański 2006). Udział w obozie wędrownym stwarza zatem dzieciom i młodzieży okazję do krytycyzmu i samodzielnego myślenia, co stanowi fundament ich naukowego poglądu na świat traktowanego jako zespół przekonań, które określają stosunek młodzieży do przyrody i społeczeństwa oraz wyznaczają jej postępowanie (Denek 1989).

Istotną rolę wędrowki jest także wychowanie moralno-społeczne jej uczestników. Udział w obozie umożliwia przyswojenie umiejętności podporządkowania własnego postępowania dobru zbiorowemu i zaspokojeniu potrzeb własnych w harmonii z interesem ogólnym. Jak twierdzą: Bielczyk (1975), Denek (1989) Łobozewicz (1983), proste warunki, trudności przy pokonywaniu przeszkód, czy też ciężkie i nieszczęśliwe przypadki, które niekiedy spotykają uczestników obozu, sprzyjają zanikaniu wybujałego indywidualizmu i poznaniu roli kolektywu oraz znaczenia wzajemnej koleżeńskiej pomocy, kształtując tym samym cenne nawyki pracy na rzecz grupy. Wspólnota losów i przeżyć zacieśnia bowiem więź pomiędzy uczestnikami, sprzyjając wyrobieniu w nich zasady współodpowiedzialności, odpowiedzialnej się np. troską o zdrowie i bezpieczeństwo najmniej doświadczonego współtowarzysza. Zdaniem Lubańskiego (2006), współpraca i współdziałanie są podstawowymi atrybutami pełnego porozumienia, które musi w trakcie trwania obozu istnieć w grupie turystycznej. Nie sposób – jak twierdzi – wyobrazić sobie imprezę turystyczną opartą o regułę współzawodnictwa. Dzięki temu udział w obozie może także kształtować postawę tolerancji i zrozumienia wobec współuczestników – ktoś może być np. słabszy w jakiejś dziedzinie, w innej natomiast może okazać się ekspertem.

Ponieważ udział w obozie wędrownym umożliwia stały i bezpośredni kontakt ze środowiskiem przyrodniczym i jego elementami, zdaniem Denka (1985, 1989), sytuacja taka stwarza doskonałą okazję do doświadczania przez uczestników rzeczy i zjawisk w naturalnej postaci i środowisku, a dzięki temu do wychowania estetycznego i kształtowania w nich wrażliwości estetycznej zdolności warunkującej wszechstronne przeżywanie piękna, w tym przypadku piękna wytworów przyrody oraz potrzeby obcowania z nim. Przyroda jest bowiem – jak twierdzi – „geniuszem piękna” w sensie jego tworzenia, mistrzem niejako absolutnym, a w celu uwrażliwienia dzieci i młodzieży na jej wytwory należy korzystać z możliwości bezpośredniego kontaktu z nią. Dobrą okazją do tego jest obóz wędrowny, podczas którego można zwracać ich uwagę na następujące wartości: tajemniczość lasów, pól i łąk, potęgę i bezkres morza, majestat gór, bogactwo barw, życie zwierząt i roślin, ale także piękno wschodów i zachodów słońca czy gwiazdzistych, księżycowych nocy.

Lubański (2006) dodaje, że wykorzystanie specyficznych cech sytuacji turystycznych (a te bez wątplenia są stałym składnikiem obozów wędrownych) wyzwała mechanizm indywidualnej percepcji i kształtuje w uczestnikach odpowiednie uczucia oraz emocje m.in. estetyczne, które stymulowane są przez postrzeganie piękna krajobrazu, a tym samym może formować określone postawy wobec środowiska przyrodniczego i skłaniać ich do refleksji nad jego ochroną.

Rola wychowawcy w realizacji celów obozu wędrownego

Zdaniem Łobożewicza, potrzebę „poznawania nieznanego”, przeżycia przygody oraz wykazywania się samodzielnością i inicjatywą najczęściej wykazują uczniowie w wieku 12-18 lat. W tym okresie chłopcy i dziewczęta poszukują bowiem silnych przeżyć, przygód, chcą poznawać życie, brać w nim aktywny udział, znajdować się w głównym nurcie wydarzeń, chcą zmieniać świat i oddziaływać na niego. Dobrze zorganizowany obóz wędrowny pozwala te potrzeby zrealizować. Należy jednak pamiętać o zagwarantowaniu młodzieży warunków kontrolowanej swobody. Wszelkie komenderowanie i narzucanie woli jest – w sytuacji, kiedy młodzież pragnie sama decydować o swoim postępowaniu i buntuje się przeciw narzucanym decyzjom – wychowawczo niesuszne. Niemniej jednak – nawet wtedy, kiedy dużą wagę przywiązuje się do samorządności w organizacji i realizacji obozu – nadrzędną rolę powinien przyjąć nauczyciel-wychowawca, który wprawdzie powinien grać w trakcie obozu rolę „starszego uczestnika”, ale w przypadku niemocy podopiecznych, sytuacji konfliktowych czy zagrażających zdrowiu uczniów, powinien podsuwać propozycje rozwiązywania problemów czy łagodzenia konfliktów, aby ukierunkować działalność uczestników na uzyskanie pożądaných efektów (Łobożewicz 1990).

Lubański zauważa, że wychowawca, aby osiągnąć z podopiecznymi zamierzone cele, musi być przez nich postrzegany jako autorytet. Z jednej strony jego prestiż powinien opierać się na cechach etycznych, społecznych, intelektualnych, z drugiej zaś na wysokich kompetencjach, wyrażających się w wiedzy, umiejętnościach oraz zaangażowaniu.

W warunkach turystycznych, wychowawca ma okazję zastosować wszystkie znane mu metody oddziaływania pedagogicznego. Kierując grupą jako całością i odpowiadając za procesy w niej zachodzące, może stymulować zachowania podopiecznych poprzez stosowanie kar i nagród, modyfikować ich poglądy i postawy przekonując do swoich racji, stawiać określone zadania, które miałyby przygotować uczniów do usamodzielnienia. Ale też musi mieć świadomość, że dla wielu uczestników może stać się wzorem do naśladowania, a zatem stale powinien kontrolować swoje zachowania. Jednak efektywność procesu wychowania i realizacji celów poprzez udział w obozie wędrownym warunkowana jest nie tylko postawą i zachowaniem nauczyciela. Równie ważny jest też system wartości, postawy i potrzeby dzieci i młodzieży wobec wyjazdów turystycznych – wynikające często z doświadczeń uzyskanych podczas udziału we wcześniejszych imprezach, a także sam charakter wyjazdu i oferowany program, który powinien dawać jak największe możliwości realizacji celów edukacyjno-wychowawczych (Lubański 2006).

Podsumowanie

Uczestnictwo dzieci i młodzieży we wszelkich formach turystyczno-krajoznawczych organizowanych przez szkoły, przygotowuje je do dobrowolnego i samodzielnego podejmowania aktywności turystycznej. Udział w zielonej szkole jest częścią procesu wychowawczego kształtującego osobowość uczniów. W przypadku dzieci i młodzieży szkolnej proces

ten obejmuje dwa etapy: wychowanie przez turystykę i wychowanie do turystyki. Jak podaje Lubański (2006), na tych etapach należy realizować ogólne cele wychowawcze, kształtować w uczestnikach doświadczenia turystyczne oraz wyrobić w nich przeświadczenie o korzyściach, jakie niesie uprawianie turystyki. Ważne jest więc ukazanie jej wielostronności, sprzyjającej odpowiedniemu wyborowi form.

Odpowiednio zorganizowany obóz wędrowny umożliwi realizację tych zadań. Istotna jest jednak integracja, na linii nauczyciel – uczniowie, działań zmierzających do przygotowania oraz przeprowadzenia imprezy. Pomysł najprostszy i zarazem najgorszy – jak zauważa Fenrych (2008) – to powierzenie całości organizacji wyjazdu wyspecjalizowanej firmie. Choć, jak podaje, wiele rzeczy zrobią lepiej, dla nich będzie to impreza dla jeszcze jednej grupy, a nauczyciel straci tym samym jedyną w swoim rodzaju okazję wychowawczą, dydaktyczną i integracyjną, jaką daje wspólne przygotowanie wyjazdu na zieloną szkołę – co może, a nawet powinno, być ukoronowaniem całorocznej pracy zespołu.

Literatura

- Bielczyk Z. 1975. Zasady organizowania wycieczek i obozów. AWF, Warszawa.
- Denek K. 1985. Poradnik dla organizatorów wycieczek szkolnych. PTTK „Kraj”, Warszawa.
- Denek K. 1989. Krajoznawstwo i turystyka w wychowaniu dzieci i młodzieży szkolnej. PTTK „Kraj”, Warszawa.
- Denek K., Hyżak D. 2005. Zielone szkoły – edukacyjne i społeczne aspekty. Wychowanie na co dzień 7-8/2005: 12-19.
- Denek K. 2007. Zielone szkoły. Lider 6/2007: 9-12.
- Drogosz M. 2009. Krajoznawstwo i turystyka w szkołach i placówkach oświatowych – poradnik dla dyrektorów i kadry pedagogicznej. Wolters Kluwer Polska, Warszawa.
- Fenrych P. 2008. Scenariusz rady pedagogicznej dla szkół. Wycieczka szkolna – przedsięwzięcie interaktywne. Raabe, Warszawa.
- Lubański K. 2006. Pedagogiczny potencjał turystyki. Almamer – Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Warszawa, 3 (43): 145-160.
- Łobożewicz T. 1983. Turystyka kwalifikowana. PTTK „Kraj”, Warszawa.
- Łobożewicz T. 1988. Turystyka jako forma kultury fizycznej w życiu człowieka. PTNKF, Warszawa.
- Łobożewicz T. (red.) 1990. Krajoznawstwo i turystyka w szkole. WSiP, Warszawa.
- Pańczyk W. 2002. Więcej lekcji wychowania fizycznego w szkole. Kultura fizyczna 9-10/2002: 11-14.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 8 listopada 2001 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki. Dz. U. Nr 135, poz. 1516.

Artur Bosek¹, Przemysław Płoskonka²

Wydział Turystyki i Rekreacji

Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie

Katedra Rekreacji, Zakład Aktywnych Form Turystyczno-Rekreacyjnych

¹arturboss@wp.pl, ²przemyslawploskonka@gazeta.pl